

Ulvejagt

Lidt om den præmierede enkeltmands ulvejagt.

Af *John Kvist*.

I C. Weismanns store bog »Vildtets og jagtens historie i Danmark« er der et ret udførligt afsnit om den danske ulv, og deri gøres ud fra mangelfulde skriftlige kilder rede for ulvenes historie her i landet. I slutningen af bogen gøres opmærksom på kilder, som ikke er undersøgt, nemlig herredernes tingbøger. I det efterfølgende er gjort forsøg på at fremdrage supplerende oplysninger fra disse kilder, dog kun fra et enkelt herredsting, *Anst, Jerlev og Slaugs* herredsting på Amhedegård i Egtved sogn og kun for et åremål af 25 år nemlig fra 1692 til 1719. Tingbogen for 1710—12 findes ikke.

Engang har der været ulve i hele landet. På øerne blev de udryddet omkring år 1500. Jylland blev ikke helt fri, før den sidste ulv dræbtes 1813. Talrige har de aldrig været, når man undtager tiden under og efter de tre hårde krige, der ramte Jylland i det 17. århundrede. I et par menneskealdre efter 1660, da den sydøstlige del af Jylland lå øde og affolket hen, trængte ulvene uhindret ind fra syd, formerede sig kraftigt og blev til en plage ved at ihjelrive husdyr og storvildt især i strenge vintre, da de samledes i flokke. Der er dog ingen beretninger om mennesker som ofre for ulvene, men frygtet og hadet var de. Selv et enkelt strejfende ulvepar kunne volde betydelig skade og sprede skræk.

Naturligvis har ulvene altid været jaget. Fra gammel tid var det pålagt kongerne at sørge for, at rovildtet ikke tog overhånd. De holdt derfor ulvejagter, og samme pligt havde klostrene. Befolkningen måtte betale en ulveskat og havde pligt til at møde som klappere indtil tre døgn i træk ofte mange kilometer borte og altid i så streng en vintertid, at søer og moradser var tilfrosne. Uden at komme nærmere ind på *de store ulvejagter*, må det nævnes, at der i tiden efter 1660 blev sat stedse kraftigere ind mod ulveplagen. 1677 blev der udnævnt en ulvejæger for hele Jylland. Han kom imidlertid ikke til at betyde ret meget, men derimod fik en mand her fra egnen stor betydning for ulvenes udryddelse, det var vildt- og jægermester *Gerhardt Brockdorff*, som en tid boede på Østedgård i Bredstrup sogn og havde Koldinghus, Riberhus og de sønderjyske amter under sit distrikt. Haderslevhus amt var i hans tid det mest ulveplagede område. Den store Farrisskov eller rettere dens spredte rester var ulvenes yndede opholdsted, og hvert år, når vinteren var streng nok, blev der afholdt vældige jagter, der kunne strække sig ind i *Anst*, *Lejrskov* og flere andre sogne i *Anst* herred. Mindre jagter varede én dag, større tre dage. Der kunne blive tilsagt over 3000 klappere, som dog aldrig mødte fuldtalligt. De kunne omspænde ca. 40 km, stod med 20 skridts afstand og var bevæbnet med forke og plejlslagler. De rykkede viftende og svingende med »lapper«, d. v. s. tøjstykker, ind mod områdets, såtens, midte, hvor der var opstillet en såkaldt ulvegård, et område omspændt med 6—7 alen høje net, hvori ulvene blev drevet ind og dræbt. Fra 1681 og 9 år frem forestod Brockdorff jagterne, og i den tid fik han udryddet 300 ulve i sit distrikt, og dermed var den store ulveplage forbi i disse egne. Der blev dog stadig foretaget jagter, men

sjældnere og sjældnere, den sidste 1778. Antallet af dræbte ulve på en sådan klapjagt var almindeligvis ikke stort. Det regnedes for godt, da der engang dræbtes 10 ulve i en såt ved *Varde*. I Koldinghus amt regnede man, at ulvene var så godt som udryddede i 1690, men som det senere skal vises, var det dog ikke tilfældet.

1688 udgik en meget vigtig forordning, hvori bestemtes, at den, som kan fange eller dræbe en ulv, skal bringe den til sit hjemting, hvor den skulle flås, raden ophænges, en dusør, 4 rigsdaler for en gammel og 1 rdl. for en ulveunge, udbetales og senere udredes af herredets bønder. Skindet eller bælgten tilfaldt overbringeren. Hver dræbt ulv skulle noteres i tingbøgerne.

De store klapjagter var nødvendige og vigtige for ulvenes udryddelse, men ikke effektive nok. Efter forordningen af 1688 begyndte en anden og ny form, *den præmierede enkeltmands ulvejagt*, der blev af ikke ringe betydning takket være den klækkelige dusør, som til sammenligning var ca. en fjerdedel af årslønnen til en karl. Det kan tilføjes, at denne jagtform var langt billigere, langt mindre besværlig og vel lige så effektiv som de forhadte store ulvejagter.

Mit gennemgaaede tingbogsstof viser flere forhold vedrørende jagten. For det første er der vidnesbyrd om de store jagter. I anledning af en ildebrand i Glibstrup skov var lodsejere, synsmænd og skovrider Jens Ibsen fra Gejsing den 25. august 1693 forsamlede på åstedet, og blandt andre fremkom Søren Pedersen af Glibstrup og påviste nogle gamle, forhullede og forbrændte ellerødder »på de steder, som forrige kgl. skovrider havde ladet rydde for jagtgarn at sætte, når ulve og jagten . . .« (på storvildt foregik). Tingbogen er ødelagt på dette sted. Om her er tale om en ulvegård

alene eller tillige net til hjælp ved jagten på hjorte og rådyr, kan ikke nøje afgøres. Rimeligvis er der tale om begge slags jagter. Engang i 1694 og en anden gang i 1695 var nævnte skovrider forhindret i at møde på tinget, da han var tilsagt til ulvejagt, hvor ikke alene alle skovbetjente, men også amtmanden, herredsfogeden og sognefogederne skulle være med.

12. januar 1705 skulle der have været holdt ting på Amhedegård, »men som de tilmeldte var forhindrede på ulvejagten, så blev der intet ting holdt den dag«. Ikke alene de indstævnedede, men også herredsfogeden har sikkert været tilsagt, ellers kunne en tingdag ikke aflyses.

Den sidste store ulvejagt, der spores i tingbogen, er den 27. marts 1719, da skovfoged Jens Jakobsen Krogh i Højen var forhindret i at møde for retten, fordi han var på ulvejagt.

Et andet forhold, som ses i tingbøgerne, er enkelte eksempler på dyr ihjelrevet af ulve. 13. januar 1693 stod skovløber Anders Pallesen fra Stubdrup i Harte sogn anklaget for uden forlov at have taget en anden mands hest på Nørre Bjerg i *Ferup* og redet den til *Jordrup*. Efter hjemkomsten slog han hesten løs på det sted, han havde taget den. Den følgende morgen fandt man den hvide hest ved Søer Kjær i *Jordrup* skov dræbt og halvt opædt af ulve.

14. september 1694 fremstod 12 danemænd fra Anst sogn og vidnede, »at det var dem fuldkommen bevidst, at Jep Tommesen Knorborrig i *Gamst* i største fattigdom og armod var geråden og det ej af nogen anden årsag, end hannem hans bæster og kvæg ulykkelig ihjelreven . . .« Tingbogen er her ødelagt, men det er utvivlsomt ordene »af ulve«, der er væk.

27. januar 1702 vidnede Christen Olufsen, skovløber i Veerst, at »næst forgangen sommer, da han kom af

ulvejagten gennem Knudsbøl skov«, traf han en bonde, der ulovligt var ved at fælde en eg.

17. april 1709 var fæsteren Hans Basse af Ø. *Vamdrup* for retten for gårdens slette tilstand, der ikke skyldtes udygtighed. I vidneudsagnene hedder det bl. a., at »tvende hans bæsters ulykkelige forfald af ulvebid« var en af grundene. En hel del skader forvoldt af ulve er sikkert ikke nået frem for retten.

Ulvejagten har altid været fri, men først efter forordningen af 1688 begyndte den enkelte at interessere sig for den. De 4 rdl., der udbetaltes for en dræbt ulv, gjorde det til en lønnende forretning.

I den kgl. vildtbane, hvortil de tre herreder hørte, med undtagelse af Grindsted sogn, måtte kun skovriderne og andre skov- og jagtbetjente bruge skydevåben. *Jakob Rover* i *Veerst*, der var kgl. skovrider i Anst og Slaugs herreders beridt fra 1704—31, blev en ivrig ulvejæger, som sikkert har skudt ulvene ved udlagte ådsler, måske også forsøgt sig med at fange dem i ulvegrave. Sådanne har der efter sigende været i *Ulvebankerne* i *Kragelund* i Bække sogn.

2. august 1706 lod Rover for tinget fremvise og ved tinget ophænge to ulve, »som han havde skudt og dødet i næst forgangne dage«. Han fik udbetalt 8 rdl. for dem.

22. februar 1709 lod han fremvise »tvende gamle ulve, som han haver ihjelskudt«. 5. april samme år fremstillede han »en stor ulv, som han samme dag havde skudt på marken«. 17. maj 1709 hedder det i tingbogen, at han uden for tinghuset lod fremvise og ophænge en gammel ulv, »som han havde skudt og dødet udi Aanst herred, hvilken er den femte gamle ulv, bemeldte skovrider næst afvigte vinter og hidindtil haver ihjelskudt og dødet i Aanst herred og uden for tinghuset en efter anden ved hverandre ophængt,

hvorefter han efter kgl. allernådigst jagtforordnings tilhold fordrer til betaling af herredets beboere og bønder 20 rigsdalere«.

16. marts 1714 mødte han med en gammel ulv, og 28. april samme år kom han med en ditto, og endelig 20. juni 1719 fremviste han to ulveunger, som han havde fanget i sit beridt. Det blev i alt 11, 9 gamle og 2 ulveunger, han havde udryddet.

22. februar 1715 lod skovfoged Jens Jakobsen Krogh i *Højen* en stor gammel ulv fremvise og op-hænge ved tinget. Han var den eneste af herredernes øvrige skovbetjente, der mødte med en skudt ulv.

11. oktober 1709 fremviste Markus Nissen af *Bønstrup*, Vamdrup sogn, for tinget en ulvebælg af en ulv, som hans søn, Hans Markussen til Vamdrupgård, havde skudt. Sidstnævnte må på en eller anden måde have erhvervet sig ret til at bruge skydevåben.

Det var en begivenhed, der blev lagt mærke til, når der dræbtes en gammel ulv. Det fremgår af en skriftlig beretning fra Egtved 1766¹⁾, hvori det fortælles, at der i Egtved præstegård gennem mange år gemtes en sten og en bøgegren med følgende forklarende rim: »Ved denne sten og bøgegren blev dræbt gråben i agerren!«

Ulve, som herefter omtales, var ikke skudt, men fanget eller dræbt på anden måde. 20. februar 1694 fremviste Mads Ebbesen af *Hovborg* bælgten af en gammel ulv, der nylig var aftaget og havde blod på siden. Han havde fanget og dræbt den i sin gård »om nattetide, da den var kommen der og ville gøre skade«. Han fik vistnok som den første udbetalt 4 rdl. og blev beordret til at fremvise bælgten for amtmanden på Koldinghus.

19. juni 1696 blev på tinget oplæst en ordre fra amtmanden angående 16 ulveunger, der var fanget i Anst og Jerlev herreders distrikt, men indleveret på

Koldinghus. Herredsfogeden blev pålagt at udbetale en belønning til dem, der havde fanget ulveungerne og senere opkræve pengene hos herredernes beboere. I de sønderjyske amter undlod man længe at udbetale dusører for fangne ulve, men da jagten desårsag indstilledes, og ulvene tog til i antal, blev der givet befaling til at efterkomme forordningen af 1688. Herredstinget på Amhedegård har også været uvillig til at udbetale dusøren, indtil amtmanden krævede loven overholdt. Det var en besværlig sag at få pengene opkrævet hos herredets beboere, som under bødestraf skulle møde med det udskrevne beløb inden 8 dage på tinget. Der kom god gang i denne enkeltmands ulvejagt efter 1696, da man her begyndte med at udbetale dusøren.

Den 11. juni 1700 fremviste skovløber Laurids Grøn uden for tinget fem ulveunger, som han havde fanget i Egtved skov. Han fik 1 rdl. for hver. Disse ulve var vistnok de første, som blev ophængt ved tinget og sikkert i en galge. Til et tingsted hørte en galge, hvori tyve og ulve ophængtes. Denne skik skal stamme fra Frode Fredegods påbud, at to- og firbenede ransmænd skal hænges side om side.

20. juni 1701 fremvistes fire ulveunger, som var fanget i Egtved skov, en af Christen Villadsen i Nebel, en af Peder Mikkelsen og Søren Grøn i Egtved, en af Niels Hansen i Vesterby og en af en mand i Thorsted.

25. maj 1701 bragtes en ulveunge til tinget. Den var fanget i *Urup, Grindsted* sogn, jægerens navn var ulæseligt.

2. juni 1702 kom Søren Simonsen af *Bølling* med fem ulveunger. 20. juni samme år kom Peder Christensen af *Gren Krog* med en ulveunge, han havde fanget.

24. maj 1704 fremkom sognefoged Paaske Nielsens

Ulvejagt

søn af Jordrup med andre og fremviste 10 ulveunger, de havde opsøgt og fanget i Jordrup skov.

4. juni 1704 mødte Mads Madsen af *Donslund* huse med 5 store ulveunger, som han og medinteresserede havde opsøgt og fanget. 23. juni 1705 bragtes ? ulveunger, fanget på marken . . . resten ulæseligt i tingbogen.

28. maj 1706 fremkom sognefoged Anders Andersen og Peder Jensen af *V. Gesten* på tinget og fremviste 9 ulveunger, de havde fanget. 15. juni 1707 kom Peder Christensen af *Skødebjerg* og Jens Nielsen med hver en ulveunge.

22. februar 1709 fremviste Mikkell Hansen af *Jerlev* en stor, gammel ulv, »som han havde fundet bleseret og havde dræbt og ihjelslagen«.

21. maj 1709 ankom til tinget Søren Pedersen, Vestergård i Egtved, med 7 ulveunger, som han havde fanget i Egtved skov. 10. maj 1713 mødte Gregers Hyrde i Uhre by op med 2 ulveunger, han havde fanget.

20. juni 1713 bragte Hans Hansen af *Morsbøl*, Grindsted sogn, en gammel ulv, han havde dræbt.

4. maj 1714 fremkom Niels Hansen af *Seest* med 4 ulveunger, som han havde fanget. 2. juni 1714 lod Niels Madsen af *Højerup*, *Lejrskov* sogn, fremvise en ulveunge, han havde dødet.

11. maj 1715 kom Niels Pedersen af *Amhede* med 5 ulveunger, som han havde fanget.

4. maj 1714 blev for retten fremvist »og i et træ op-hængt« 7 ulveunger, som mølleren i Nybjerg mølle, Jep Nielsen Bredstrup, havde ladet fange. 9. juni 1717 kommer degnen, Hans Staffensen af *Vorbasse* med 3 ulveunger, som han lod ophænge ved tinget.

27. maj 1718 Laurids Pedersen af *Spjarup* lod for

tinget ophænge 4 ulveunger, som han havde fanget på Våggebjerg eller Vognbjerg hede.

I alt blev der fra tinget udbetalt dusør for 110 ulve. Tallet ville have været lidt større, hvis tingbogen 1710—12 var medtaget. Mindst 90 af disse var ulveunger, som jagedes og fangedes i maj og juni, mens de var små og i flok hos moderen og derfor lettere at opsoge og dræbe. Det er bemærkelsesværdigt, at der alene i Egtved sogn fangedes 38 ulveunger. Sognet med de dengang store moser mod sydvest, de til Randbøl hede grænsende hedeflader i vest, løvskovsområdet i øst og de mange tunneldales kratbevoksede skrænter midt gennem sognet var ideelle opholdssteder for ulvene, sommer såvel som vinter. Det er ligeledes værd at lægge mærke til, at der bringes ulve fra de tre herreders 18 sogne på to nær, nemlig *Skanderup* og *Bække*. Selvfølgelig har der været ulve også dér, især i Bække, hvortil den for ulve kendte Randbøl hede en tid strakte sig næsten lige til byen. I de to sogne var slægtsnavnet *Ulv* meget udbredt tidligere, og sagnet forsøger at forklare, hvorledes ulvnavnet fremkom: »Der var en mand i Bække, der greb en ulv i hans fåresti. Om morgenen, da han kom og ville lukke op for fårene, da stod den lige inden for døren og gabte så højt af ham, og så jog han jo lige hans arm ned i halsen af den, og fik den så langt ned, at den ikke kunne bide ham. Sådan blev han stående, til han fik folk råbt til hjælp. Sådan fik han navnet *Per Ulv*. Fårene stod i et hus med ovre af lægter og saj, for at det ikke skulle være for varmt for dem, og så var ulven gået derop på taget og skredet igennem«.²)

De store klapjagter opgiver kun i ringe grad antallet på dræbte ulve, og tallene fra enkeltmands jagten er ikke uddraget af tingbøgerne. Man kan derfor ikke ane ret meget om antallet af dræbte ulve eller drage

Ulvejagt

sammenligning mellem de to jagtformer, men begge former var med til at befri Jylland for disse rovdyr.

Noter: 1) Wiberg: Dansk Præstehistorie. 2) E. Tang Kristensen: Jysk Almueliv, nr. 1748.

VESTEREGNENS ULVE

Mens den skovrige østeregn i gamle dage havde en farlig bestand af ulve, var forholdene noget anderledes i den vestlige del af Ribe amt, hvor skovene tidligt forsvandt. I Kærgård birks tingbøger 1592—1679, som jeg har gennemgået, er det ikke lykkedes mig at finde noget om ulve, heller ikke i Vester Horne herreds tingbøger 1613—1678, som jeg har gennemgået størsteparten af. I Østre Horne herreds tingbog 1665-67, den eneste bevarede fra dette herred, er ulve ikke omtalt, lige så lidt som i nogle stikprøver i Skast herreds og Varde bys tingbøger. Måske kan det dog skyldes, at det først er ved forordningen af 8. december 1688, »at den, som nogen ulv kan fange eller døde på proprietærs grund, enten i enemærke eller fællod, skal den næste tingdag bringe den til tinget, hvor »ulven« skal aftages og råden ved tinget ophænges, og skal herredsskriveren det i tingbogen indføre«. Malt herreds tingbog for 1682, altså fra tiden før jagtloven, viser dog, at en mand og hans medbrødre, der havde dræbt to ulve, fik tilstået og udbetalt en belønning »efter gammel skik«.1)

Tingbøgernes mangel på oplysninger om ulve i Vesteregnen kan altså ikke tages som bevis for, at der ikke fandtes ulve derude, men blot antyde, at de